

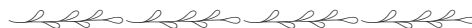
Nr 2 ♦ 2024 ♦ Årgång 20

Munkedalsbygden

MUNKEDALS HEMBYGDSFÖRENING

Gamla Bruket september 2024

Ledare

Vi har vidgat vårt geografiska intresseområde till de andra hembygdsföreningarnas hemmaområde. Detta är mycket stimulerande. Munkedals kommun har vid flera tillfällen kallat samman hembygdsföreningarna m.fl. och vi har fått berätta för varandra vad som händer i de olika kommundelarna. Dessa träffar har mottagits positivt av alla. Dessutom har vi initierat två olika projekt där alla föreningarna har varit med.

Det ena projektet handlade om att identifiera KULTUR-HISTORISKT INTRESSANTA BYGGNADER i Munkedals kommun. Detta projekt startade 2016. Tre föreningar deltog i detta nämligen Svarteborg och Sörbygden och Munkedals hembygdsföreningar. Sörbygden orkade längst och gjorde ett häfte som en bok. Munkedal har identifierat och beskrivit de olika byggnader som vi ansåg vara av särskilt intresse. Resultatet finns bara digitalt än så länge. Samma sak gäller för Svarteborgs hembygdsförening.

Vi träffades ett antal gånger och lärde känna vilka kulturhistoriskt intressanta byggnader som finns. Jag hoppas att vi någon gång kan göra en publikation som täcker hela Munkedals kommun.

Ett annat nu pågående projekt är LOKALHISTORISKA SKATTKISTOR, som tidigare beskrivits i Munkedalsbygden. I detta projekt är alla kommundelarna representerade, vilket är mycket glädjande. Projektet har hunnit långt och beräknas avslutas under kommande vår. Det går ju ut på att samla lokalhistoriskt material och både texter och föremål som skall kunna lånas av skolorna i vår kommun. Projektet är mycket intressant för deltagarna som har lärt sig mycket om hela Munkedal.

Erfarenheterna från dessa för tanken vidare mot ett fortsatt samarbete. Hur detta skulle se ut är en obesvarad fråga och det fritt fram för intresserade och ta initiativet. Ett färskt exempel är deltagande i skördefesten i Dingle för några veckor sedan. 🍂

SVERKER BALKSTEN

Sörbygdens häfte.

Arbete med skattkistorna. Vi ser skräddarna i arbete.

Innehåll

Ledare.....	2
Hänt sedan sist	4
Gengashuggeri i Munkedal.....	6
Munkedals historia och beskrivning.....	7
Första skolstyrelsen i Foss	7
Åtorps Herrgård	8
Stene skola	10
Ett oväntat möte.....	11
Munkedals historia och beskrivning.....	12
Raing Pai.....	15
5-1 till damerna	16
Någon som vet?	17
Första taxin i Munkedal.....	18
Allt tar längre tid.....	19
Minke-Jonas stig i Munkedal	20
Livet som lastbilschaufför på bruket.....	24
Gamla Bruket en vacker dag i september 2024..	26
Avträde	27
Hembygdsförening firade 60 år	28
Sverige under andra världskriget	29
Fröken Ragnhild Danielsson på mässen	31
Bad	32
GarnLAN hölls på Gamla Bruket	33
Svaren på frågan.....	34

Hänt sedan sist

Kulturvandring Åtorp - Munkedals Hamn

Den 30 maj var det så dags för årets första kulturvandring. Mikael Lindahl guidade. Samlingen skedde vid Museijärnvägens anläggning på Åtorp. Tanken var att vi skulle vandrat därifrån på lilla järnvägen ner till Munkedals Hamn. Det blev emellertid stopp med den varianten eftersom det visade sig vara förbjudet att beträda järnvägen enligt regler från myndighet. Efter berättelser om järnvägens tillkomst färdades alla med bil till Munkedals hamn där. Guidningen fortsatte. Vi fick uppleva ett stycke industrihistoria.

Wiknerdagen

Traditionsenligt hölls Wiknerdagen på Kaserna på Midsomnardagen. Lefsor bakades i mängd medan besökarna trängdes i Bagarstugan. För årets underhållning svarade Lotta Rossövik. Ett ivrigt regnande gjorde att uppträdet fick ske inomhus i Bagarstugan. Där fick alla tränga ihop sig. Dansuppvisning av Munkedals Folkdanslag följt av dans kring midsommarstången för många barn, som leddes av Kristin Balksten och Mikaela Albertsson.

Våffelstugan på Gamla Bruket hade öppet

Under fyra helger i juli månad hade våffelstugan slagit upp sina dörrar. Det var många nöjda besökare som satt i trädgården och försågs med våfflor av vår personal. Det var mycket välbesökta dagar med besökare från Munkedal men även många från andra delar av Sverige och Europa.

Kulturvandring på Saltkällan

Saltkällan kan visa upp en spännande historia. Detta berättade Kristin Balksten och Mikael Lindahl om för ca 50 personer. Gruppen samlades på Vägverkets parkering för vidare vandring och guidning. Vandrigen gick upp mot Saltkällans Bäreodlings verksamhetslokaler. Vi gick den gamla vägsträckningen som för tillfället hade röjts på initiativ av Rolf Silvrstrand. Han fick själv också berätta en del av historien. Detta skedde den 15 augusti.

Besök av Forshälla Hembygdsförening 9 sept

En grupp från Forshälla Hembygdsförening var på besök för att få ett erfarenhetsutbyte med vår Hembygdsförening.

Kommunen firade 50 år med fest i Munkedals Folkets park

Sista lördagen i augusti hade Munkedals kommun inbjudit till firande av sin 50-årsdag. Munkedals Hembygdsförening deltog med visning av projektet Lokalhistoriska skattkistor, där Kristin Balksten och Sara Renvaktar Foss visade exempel på innehåll i skattkistorna. De var givetvis klädda i nysydda men medeltida kläder.

Reparationsarbeten

Långhuset på Gamla Bruket har fått en välbehövlig underhållsmålning av gavelväggarna och alla fönstren. Arctic Paper stod för färg och ställningar och själva arbetet utfördes av vår egen arbetsstyrka.

På Kaserna har vattenledningen lagts ner på frostfritt djup. Det var ett svårt och drygt jobb. Med många korsande kablar som skulle passeras. Med Håkan Eklund vid spakarna på grävmaskinen gick det dock bra. Samtidigt som detta pågick skedde också arbete med att byta taken på cafeterian och på Körhuset. Här jobbar vi ihop med Väst-kustens Plåtslageri. Ett stort bidrag från Thordénstiftelsen har möjliggjort dessa stora arbeten men huvudparten av kostnaderna har vi stått för själva.

Besök av två skolklasser

Munkedalsskolan klass 1 kom till Muséet på besök i oktober och det följdes av besök från Bruksskolans 1:a klass i november. Barnen delades upp i två grupper. Den ena gruppen började med att vara med på en gammaldags skollek-tion som hölls av Leif Regné en rundvandring på muséet. Den andra gruppen följde med Kristin på en kulturvandring i närområdet. Sedan bytte man. 🦋

SVERKER BALKSTEN

De gamla tegelpannorna på cafeterian tas bort. Sverker Schewenius, Ove Flodstrand och Ingemar Andersson.

Personalen i Våffelstugan.

Håkan Eklund vid spakarna assisteras av Kurt Färdig när den nya vattenåledningen läggs.

Nöjda besökare: Lennart och Kerstin Sennung i samspråk med Majken och Eri k Fredriksson är serverade av Lotta och Elisabeth.

Alla pannor lastas på släpkärra av Lennart Lund och Åke Hansson.

En mycket bestämd gammaldags skolfröken skall just ta med eleverna ut på guidad vandring.

En stor grupp intresserade följde med på vandringen vid Saltkällan. Här ser vi Mikael Lindahl och Kristin Balksten berättar om Saltkällans historia. Den gamla vägen som passerar Saltkällans bärodling hade röjts inför dagens vandring på Rolf Silvstrands initiativ.

Christer Karlsson och Bertil Wockatz målar fönstren på långhusets långsida medan Kent Karlsson (ej i bild) målar båda gavlarna med fönster och vägg. Arctic Paper stod för färg och ställning.

Gengashuggeri i Munkedal

Gengas, eller »generatorgas«, var en viktig energikälla i Sverige under andra världskriget, särskilt på grund av bristen på importerat bränsle som bensen och diesel. Den här perioden, från ungefär 1939 till 1945, kännetecknades av omfattande ransoneringar och försök att göra landet mer självförsörjande när det gällde energi.

Erik Nordström

För att underlätta omställningen byggdes gengasgeneratorer som kunde monteras på fordon, såsom bilar, lastbilar, bussar och till och med båtar. Även om gengasfordon hade sina begränsningar, såsom lägre effektivitet och behovet av frekvent påfyllning av bränsle, spelade de en avgörande roll för att hålla Sverige i rörelse under krigsåren.

För att förse landet med den nödvändiga mängden ved för gengasdriften inrättades så kallade gengas-huggerier, där ved högs och förbereddes för att användas i gengasgeneratorerna. Dessa huggerier fanns spridda över hela landet. I dessa huggerier tillverkades små träbitar eller träkol som sedan användes för att driva gengasgeneratorer.

Min far Eric Nordström flyttade från Torsås, Kalmar län till Munkedal 1938 och arbetade då med stensättning av vägar.

Under åren 1939 till 1945 drev min far ett gengashuggeri i Munkedal som låg nere på Östra Åtorp. Arbetet bestod i att åka upp till Kynnefjäll för att köpa in ved som sedan skulle huggas upp till små träbitar. Efterfrågan på bränsle för gengas var mycket stor. För att hugga upp veden behövdes flera personer och han hade därför 4–5 man till hjälp. När kriget var slut upphörde efterfrågan på gengas. Eric startade då istället ett snickeri där han tillverkade köksinredningar, fönster och dörrar mm. Snickeriet låg alldeles bredvid Tingshuset och resterna av huset finns fortfarande kvar. 🏠

TEXT: JERKER NORDSTRÖM

I detta hus vid Östra Åtorpsvägens början hade Erik verkstad.

Foto på köksinredning från hans snickeriverkstad. Tillverkat 1952.

Munkedals historia och beskrivning

Avskrift av artikel i Kuriren 1951-10-18 – Foss skoldistrikt blir Munkedals skoldistrikt.

Överlärare Olof Strand har nu utarbetat den sjunde och sista redogörelsen för Foss skolor. Från och med 1952 sker nämligen övergången till Munkedals skoldistrikt, som då omfattar både Foss och Håby skolor.

Årsredogörelsen är en detaljerad redogörelse för det antal lärare som tjänstgjort under läsåret, samt styrelsens sammansättning. Inom styrelsen har arbetat en särskild berednings- och betygsnämnd samt skolbiblioteksstyrelse.

Foss skola har varit anordnad enligt A-formen, med undantag för klasserna 5-6 som varit anordnade enligt B1-formen med 78 elever i folkskolan och 45 i småskolan. Munkedals skola har varit anordnad enligt A-formen och elevantalet har uppgått till 108 på folkskolestadiet och 54 på småskolestadiet. Stene skola har varit anordnad enligt B2-formen med 24 elever i

folkskolestadiet och 6 i småskolestadiet. Saltkällans skola har haft B2-formen med 21 på folkskolan och 8 på småskolan. Järmunneröds skola – slutligen har varit en B3-skola med 8 elever i folkskolan och 3 i småskolan.

Antalet elever i skolan sista läsdagen utgjorde 355, därav 193 gossar och 162 flickor. Antalet inskrivna var 64. Till distriktet har under läsåret inflyttat 14 elever och utflyttat 10. Fyra elever har övergått till högre läroanstalter.

I slöjdundervisningen har deltagit 176 elever, fördelade på sex grupper för gossar och åtta grupper för flickor.

Fortsättningsskolan har varit anordnad med två kurser yrkesbetonad fortsättningsskola i anslutning till manlig hemslöjd vid Nordbergska stiftelsens slöjdskola med sammanlagt 24 elever och två kurser yrkesbestämd fortsättningsskola i anslutning till husligt arbete med 21 elever.

Vid distriktets skolor var under läsåret anställda 11 ord. folkskollärare och vid småskolan 7 ord. lärarinnor. 📖

HÅKAN GRUNDBERG

Första skolstyrelsen i Foss

Vid sockenstämman med Foss och Håby församlingar den 12 februari 1843 valdes den första skolstyrelsen. Denna bestod av nio ledamöter, en från var och en av socknarnas nio rotar, samt nio suppleanter. Mandattiden fastställdes till två år. Prosten Ekman var självskriven ordförande. Valda blev från Foss, med suppleanterna inom parentes: baron Åkerhjelm, Saltkällan, (kommissarie Bårström, Kviström), Olof Dahlqwist, Möe (Andreas Persson, Ödsmål), Sifver Andersson, Ålveden (Nils Amundsson, Skaveröd), Olaus

Johansson, Skree (Andreas Nilsson, Frötorp), befallningsman Nordberg för Berg (Hans Andreasson, Närestad), och Hans Jacobsson, Röstorp (Olof Nilsson, Röstorp), samt för Håby: mönsterskrivare Rathe, Gläborg (Peter Andersson, Dale), assessor Kock, Torp (Andreas Persson, Lycke) och Jacob Andersson, Ödsmål (Lars Andersson, Hällungsbacka).

Skolstyrelsen höll sitt första sammanträde den 14 juni 1843.

Åtorps Herrgård

Åtorps Herrgård i centrala Munkedal uppfördes som bostad i början av 1800-talet och har därefter haft ett antal olika ägare. Släkterna Schiller och Meier tillhör tidigare ägare.

Byggmästare Axel Sohlberg, Munkedal, förvärvade gården 1932 till familjens bostad och ägde den fram till 1950.

Vid det tillfället förvärvades herrgården av källarmästare Tore Andersson tillsammans med frugan Nora Andersson. Båda endast nyligen trettio år fyllda vid förvärvet och ansågs mycket unga för uppgiften.

Under verksamhetstiden utvecklades rörelsen på olika sätt och blev ett mycket attraktivt besöksmål med bilburna besökare från hela västra delarna av landet. Inte heller ovanligt med busslaster av gäster som ville bekanta sig med just Åtorp och det fina ryktet anläggningen hade vida känt.

Verksamheten växte och en stor första utbyggnad av matsalen blev verklighet 1968 och därefter blev det ytterligare tillbygge som stod klart 1978.

Tillsammans med Margretetorp på Hallandsåsen var Åtorp den i särklass mest efterfrågade restaurangen med »smörgåsbordet« som specialitet på söndagar.

Det var stor efterfrågan på hotellrum i området och man tog initiativet på Åtorp och i två omgångar uppfördes ett stort antal boenderum, 1975 och 1980.

Med bland annat sitt natursköna läge men också driftig ledning hade Åtorp sin riktigt stora tid under sent sextiotal och hela både sjuttio- och åttiotalet.

Det fanns inga önskemål från gäster som inte kunde uppfyllas på Åtorp och hotellbeläggningen av olika verksamheter var konstant »full« av konferensgäster.

Källarmästare Jörgen Andersson.

Tillsammans med fru Inger övertog sonen, Jörgen, verksamheten 1972. Även dessa två var endast drygt trettio år vid förvärvet av fastigheten samt hotell- och restaurangverksamheten. De utvecklade verksamheten men tog beslut att sälja familjeföretaget vid årsskiftet 1986/87. Därefter övertog de cafeterian på NÄL i Trollhättan.

Min första arbetsdag på Åtorp kom av en ren händelse efter kontakterna med Jörgen Andersson och jag infann mig på restaurangen första advent 1969.

Högtidsdagar av olika slag var gäster på Åtorp och en helt vanlig helg kunde innehålla följande aktiviteter. Därutöver var beläggningen hög under veckans övriga dagar och då för främst olika konferenser.

- ✓ Fredag kväll valde en gäst fira sin 50-åring eller offentlig danskväll
- ✓ Lördag morgon serverades frukost till hotellgästerna
- ✓ Vid lunchtid på lördag var det dags ta emot begravningsgäster från förmiddagens jordfästning i Foss
- ✓ Lördag kväll var det åter dags för högtidsdag/bröllop
- ✓ Söndagen som alltid brukligt – fullsatt med smörgåsbordsgäster

Under en helt vanlig helg hade vi på Åtorp vanligtvis mellan 5–600 gäster till alla olika arrangemang.

För denna beläggning krävdes en stor arbetsstyrka och när jag tog min anställning var jag en »gröngöling« i sammanhanget men blev väldigt väl mottagen av mina nya arbetskamrater. Många av dem hade någon form av släktband till ägarna.

Elin Sörqvist, Gottfrid Balksten, Dagny Nordström, Annie Holm och Asta Östlund var några av de äldre som utbildade mig i yrket. Jag skulle kunna vara barnbarn till samtliga arbetskamrater så mitt inträde på Åtorp gjorde att medelåldern sänktes en aning. Jag stortrivdes dock med dessa yrkesskickliga arbetskamrater. Elvy, Yvonne, Birgitta, Gun och Lars tillhörde den något yngre skaran medarbetare som också hade ett stort inflytande för att lära mig jobbet!

Med facit i hand har jag haft flera olika sysselsättningar genom livet men aldrig ett yrke som varit så viktigt och värdefullt i kontakterna med medmänniskor.

Tänker närmast på många gäster som var hos oss under festliga förhållanden och kanske under kvällens lopp överkonsumerade och det kunde få olika konsekvenser.

I sådana situationer gällde det hålla »tungan rätt i mun« och mina kunskaper genom livet vad det gäller – social kompetens – har jag på hög nivå införskaffat på just Åtorps Herrgårdsrestaurang.

Under drygt nio år hade jag jobbet på Åtorp som extra-knäck, fram till och med 1977, och jobbade intensivt under denna period och ingen annan stans har jag fått lära mig så mycket som ingår i ett framgångsrikt arbetsliv och något jag genom hela livet burit med mig.

Man skall dock ha respekt för att just restaurangyrket mer än något annat yrke har arbetstider som i absolut högsta grad kräver självdisciplin – just i kontakterna med så många olika människoslag.

I allt för unga år dog Jörgen i sjukdom, endast 55 år, 1995, och Inger tog då beslutade överlåta verksamheten på deras två döttrar – Yvette och Angith – som drev det fram till 2000 och all hotellverksamhet var nu avslutad för familjerna Andersson på Åtorp.

Hela 70-talet specifikt får betraktas som verksamhetens verkliga storhetstid och efter avyttringen till ny ägare, 2000, kom Åtorp aldrig mer på fötter och fastigheten har därefter använts till olika praktiska ändamål – bland annat som flyktförläggning. 🍷

OLLE SANDÉN

Hovmästare och serveringspersonal. Dagny, Astrid, Olle, Annie och Aina.

Källarmästare Inger Andersson.

Jörgen Andersson, Nora Andersson mor till Jörgen samt dottern Angith.

Stene skola

Några tillbakablickar från min skoltid i Stene skola i Foss socken.

Stene skola bestod av två byggnader. En småskola och en folkskola. Båda skolorna hyste en lärarbostad på övervåningen. Jag började i skolan 1954 och vår småskolelärare hette Margareta Olsson. Tage Sannum var lärare i folkskolan.

Båda skolorna hade en sal för alla eleverna och katedern där läraren satt var upphöjd med en bra överblick av eleverna. Skolsalen värmdes upp av en kamin. Det var en B-skola där årskurs 1–3 gick tillsammans och årskurs 4–7 tillsammans.

Undervisningen fick anpassas till de olika årskurserna under en och samma lektion, vilket ställde stora krav på lärarna.

Klassrummet hade fasta bänkar med lock. Eleverna satt två och två ihop. Det var disciplin i klassrummet. Man skulle sitta rak i bänken och räcka upp handen och annars vara tyst och inte störa.

Det var bra undervisning som gav bra grunder för livet. Det förekom inget skolk då föräldrarna var noga med att skicka barnen till skolan. Kom man för sent ringde läraren hem.

Det förekom naturligtvis lite »bus« då och då. En gång tände en pojke på utedasset. Läraren halkade på utspilld nypsonsoppa i korridoren.

Det var alltid läxor som förhördes dagen därpå och skrivböcker som lämnades in för rättning. Uppsatser skulle skrivas med bläck och då hade man en bläckpenna med stift som doppades i bläckhorn. Det var lätt att det blev kladdigt.

Gymnastiken skedde så mycket som möjligt utomhus och gick inte det fick man stå bredvid bänken och göra diverse böjningar. Skolhälsovården sköttes av syster Svea som kom ut till skolan.

I folkskolan fanns det en möjlighet att välja att läsa engelska. Det var en form av radioengelska som leddes av läraren.

Eleverna hade matsäck med sig som oftast bestod av smörgås och mjölk eller varm choklad i termos. Det hände då och då att ryggsäcken tappades och termosen gick sönder.

Olof Strand var överlärare och kom på sin moped ut till skolan för att inspektera undervisningen. Han tittade i elevernas böcker för att se om de var välskötta och inte hade några »öron«. Strand arbetade i Foss skola som senare blev Centralskolan.

Upptagningsområdet var Munkedals Hamn, Skree, Gårvik och Torreby. Det fanns inga skolbussar så många barn

hade långt att gå. Det kunde vara jobbigt när det var snö. Jag minns en gång när pappa gick före mig och gjorde spår som jag fick gå i.

Mina föräldrar gick också i Stene skola. På den tiden var det varannandagsskola. På den »lediga« dagen gjorde man läxor hemma. Min morfar David Skoglund var ordförande i skolstyrelsen, vilket bl.a. innebar att han skulle lyssna på lektioner. Detta tyckte mamma var »pinsamt«.

Jag gick bara första klass i Stene skola då skolan lades ner 1955. Eleverna fick åka skolbuss till Centralskolan. Lärarna Margareta Olsson och Tage Sannum flyttade till skolan i Häby. 🐾

ERLAND ERNTELL / NEDTECKNAT AV KERSTIN

Ett oväntat möte

Det började med ett Rotarymöte. Vi satt på Kvistrums Gästis och hade vårt första möte på det nya arbetsåret.

Plötsligt dök det upp ett äldre par och frågade om de fick vara med på vårt möte då de bodde på Gästis och dessutom kände Anders Hjort af Ornäs sedan de bodde där i fjol.

De fick vara med på mötet då det visade sig vara Rotaryaner från USA.

De hade ett speciellt intresse av Munkedal då det visade sig att mannen var från Hunnebostrand och varit mycket i Munkedal under sin barndom. Han var släkt med systrarna Sahlberg på Lyckebo, Elin och Selma.

Då han är ett år äldre än undertecknad kan vi ha träffats redan i barndomen då jag ofta besökte systrarna Sahlberg. Jag var mycket tillsammans med »Roland skraddarn« som bodde i huset bredvid.

Paret hette Bo och Pat Lysell. Bo talade perfekt svenska, trots nästan femtio år i USA medan Pat som infödd amerikanska helst talade engelska.

Jag blev så inspirerad av Bos släktskap med systrarna Sahlberg så jag bad Anders några dagar senare att be Bo kontakta

mig. Han ringde mig samma dag och jag bjöd hem dem på torsdagen.

De kom och vi drack kaffe och vi pratade tills långt in på kvällen.

Då Bo bl.a. släktforskar fann min fru, Annika och Bo varandra. De bytte erfarenheter om både svensk och amerikansk släktforskning.

När jag visade honom vår bok om bruket frågade han mig direkt var han kunde få tag på den. Jag ringde då upp Sverker Balksten och lämnade över luren. De bestämde att träffas på följande dag så Bo kunde få köpa boken.

Sverker berättade då för Bo att Hembygdsföreningen hade haft besök av en annan släkting Sahlberg för några år sedan. Han hette Olle Sahlberg. Han hade lämnat efter sig både handlingar och bilder. Då Bo och Pat hade en tid att passa i Göteborg hann de inte titta på Olles material. Men de blev så intresserade så de lovade försöka komma tillbaka nästa år.

Det blev ett oväntat möte med en amerikan med rötterna i Bohuslän och ytterligare en pusselbit i vår egen forskning. 🐾

BJÖRN JACOBSON

Munkedals historia och beskrivning

Uppsats författad av Gunnar Dahlqvist.

Nämndemannasituationen har uråldriga anor, både i Sverige och i Norge, Bohuslän blev svenskt år 1658, genom freden i Roskilde. Därför skall jag nu redogöra för socken- och häradssjälvstyrelsen både före och efter år 1658.

Omkring år 1000 var det oftast ätten eller släkten som ordnade sina mellanhavanden för den enskilde medlemmen. En tvist kunde ju alltid lösas med bruk av våld – den starkes rätt, eller så kunde tvisten också lösas genom förlikning. Parterna förhandlade direkt med varandra.

Parterna kunde också utse en förlikningsnämnd, som givetvis skulle vara opartisk, för att slita tvister. Riktlinjer var fastställda i sedvanerätten, en oskriven lag. Man anlidade den kunskap, som man hade vid de tillfällen man dömde fordomdags.

Folket samlades till ting – herredsting, bygdeting – den första instansen.

Lagrättsmännen utsågs av länsherren eller fogden bland häradets bönder.

I gamla Viken, som var landet mellan Nordre älv och bygden till Nedre Glomma, hölls lagting på två ställen. Bohus lagting i Bohus fästning och Foss lagting tingstue invid Foss kyrka eller prästgård med gemensam lagman samt 12 lagrättsmän.

Detta var således den andra instansen.

Den högsta instansen var herredagen i Köpenhamn, där man sammanträdde vart tredje år i regel. De danska riksråden dömde, oftast i närvaro av den danske kungen. Herredagsdomen var slutgiltig.

Som exempel på en sådan dom enligt stämningsbok och domslutsbok hade lagmannen instämt en bonde på Risvarp i Foss angående fiske med vad i Örekilsälven. I den dom, som avkunnades fastställdes, att bonden icke skulle få använda sig av andra redskap än vad andra får göra vid fiske ovanför eller nedanför Risvarp i älven.

Tingen fick sålunda vara en dömande makt under Borgartingslagen, en av de fyra lagarna i Norge. Maktens centrum låg i Borg, nuvarande Sarpsborg fram till 1600-talet. Endast Borgartingslagen »kristenrett« är bevarad, en form av vikversk lagbok, enligt Norges gamle Love. I denna lag fastslogs att biskopen varje sommar fara till Borgartinget »för att där höra lagtäl, hålla mäsas och predika«. I kristenretten fastslogs att fylket (folkland) Viken skulle ha ett antal fylkeskyrkor.

I vårt landskap var Kongahälla yttri och Svertiborg platser för dessa centrala kyrkor. Administrativt var Bohuslän indelat i 16 skeppsredor. Dessa skeppsredor kom senare att motsvara våra härader. Denna indelning, som blott från början avsåg försvarsverket och den därmed sammanhängande beskattningen, ledingsbeskattning, blev efterhand även av judicell betydelse, så att den utgjorde ett tingslag.

Häradstingen kom att bestå av valda lagrättsmän.

Efter Bohusläns förening med Sverige förblev underrätternas organisation i huvudsak densamma som förut ända tills början av 1680-talet, då svenska lagen och rättegångssättet infördes.

Häradshövdingtiteln infördes. Tillsättningen gjordes sedermera av konungen, ej som förut av landshövdingen eller fogden, men därefter av rätten eller den inför rätten församlade allmogen. Sex nämndemän fanns i varje härad (sju i Sörbygden). I viktigare mål skulle finnas 12 nämndemän.

I Sverige, som i Norge var under 1600-talet lagmansrätten, även kallad lagtinget andra instans. Som lagmän fungerade adelsmän, men detta deras privilegium indrogs 1723. Lagmansrätterna avskaffades dock 1849 och därmed blev Göta hovrätt andra instans.

Tingsställen har vid skilda tillfällen varit i Lane härad, gården Tänga i Högåås, Gästgivaregården i Herrestad, Berg i Herrestad, Rålanda i Skredsvik (gästgivaregård).

Nämndsammanträde vid tingsrätten på Kviström. Troligen i gamla tingshuset, således före 1917. Den enda vi med säkerhet vet är tredje mannen från vänster som är Karl Hansson från Tveten i Bro socken. Är det någon av våra läsare som kan berättat mera, kontakta redaktionen.

I Tunge och Sörbygd utvisar domböckerna att ett tingshus fanns vid Foss kyrka åren 1660-1663 och därefter på Kviström, sannolikt på gästgivaregården. Tingssammanträden har också hållits på Sörbo i Krokstad, i gårdarna Bön och Hällungstad i Hede socken. År 1732 blev Kviström ordinarie tingsställe, först på gästgivaregården, senare efter 1737 i det då nyuppförda tingshuset. I Stångenäs var det vid skilda tillfällen ting på gården Mellby och dessförinnan på Broberg, vid Bro kyrka (1395) och i Brasett (1623) »Brasette ting«.

Och i Sotenäs på Valla i Tossene, Röd i Tossene, samt på gården Mellby i Bro. I detta sammanhang må nämnas att gården Medby i Bro var häradshövdingeboställe för Sunnerviken enligt 1680 års beslut av K Majt, som kungjorde då att häradshövdingen skulle vara bosatt i området.

Att vara nämndeman innebar att sitta i häradsnämnden och delta i häradsrättens överläggningar. Genom medeltidens lanskapslagar och de isländska sagornas skildringar känner man mycket till det gamla samhällets rättsskipning, och om rikets religiösa, militära och förvaltningsmässiga betydelse. Tinget leddes av en lagman eller häradshövding. I förstone

tillsattes nämndemen för särskilda mål då rätten behövde ledning inför domen av lokal- och personkända män från bygden för att avgöra sakfrågan. Formellt fungerade häradshövdingen som rättens ordförande, men på grund av de långa avstånden sände han vikarier, lagläsare eller lagförare, även de var jurister. Häradsnämnden med de tolv nämndemännen (tolvmann), hade nu blivit ett obligatorium i rättförhandlingarna; de satt nu vid alla mål i tinget. Nämndens företrädare, häradsdomaren, var utsedd av häradshövdingen, oftast på nämndens förslag. Häradsdomaren, som i nämnden hade flest levnads- eller tjänsteår, hade till väsentlig uppgift att inneha en av de tre nycklar, som behövdes för att låsa eller låsa upp häradskistan, där bland annat domböcker, häradsigill och böteskassa förvarades. Häradshövding och kronofogden hade de andra nycklarna. I 1734 års lag stadgades, att endast en enig nämnd kunde överrösta häradshövdingen. I samma lag bestämdes, att minst tre lagtima ting skulle hållas, »första gången om vintren mellan tjugonedag juhl och april månad, andra om sommaren mellan Walborg och midsommars dag, 3:e mellan 1 sept och nowember månads slut«.

Men tiden vid tinget upptog bara en del av nämndemäns värv. Han var skyldig att biträda vid syner av olika slag för kronans räkning. Det kunde gälla vid från- och tillträdessyner på officersboställen, soldattorp, eller prästgårdar; också när gränser för allmänningar och kronoparker skulle synas eller regleras. Vid skattläggning av nya gårdar deltog de, så också vid vägsyner. Man gick upp rågångar och slet ofta ägo-tvister redan på platsen. Man deltog vid mantalsskrivningen och biträdde ofta länsman vid tillfällen, då så krävdes. De fick ofta uppdrag som skatteuppbördsmän och överlämnade stämningar till tings, då så behövdes. Följduppdrag, såsom bouppteckningsmän. Man skrev inlagor, brev till olika myndigheter, tog på sig förmyndarskap, uppdrag som gav dem inkomster. Utöver dessa intäkter fick nämndemännen andelar i de utdömda bötesbeloppen, vanligtvis en tredjedel. En skatt, tingsgästningspenningar, togs ut med ett visst belopp av hushållen för att bestrida tingsfunktionärernas utlägg. Man befriades från rotering, man slapp undan att bidra till lagmans- och häradshövdingeäntans utgörande. Man befriades från kronobrevbäring och från inkvarteringskyldighet för kronans tjänstemän och de blev undantagna att föra håll- och kronoskjuts.

I 1734 års lag stadgas: sid 194 RB 1-2 »Förste domstol å landet är häradsrätt. Ther dömer häradshövding, med tolv bönder, som i Häradet bo, och ther til valde äro. The tolv kallas Hä-rads nämnd. Thernäst är Lagmansrätt, tit man ifrån Härad-srätten vädja må: och ther dömer Lagman med tolv Nämnde-man ifrån Häradsrätterna i sin Lagsago«. R 2:3, 2:7, 9:2, 23:2

Den avgående nämndemannen föreslog själv sin efter-trädare och i så fall blev det en god granne, svärson och of-tast sin son. Socknen blev sedermera myndighetsområde och fick därmed ett mått av självstyre. Det utfärdades en Kunglig förordning år 1823, som angav valbarhetsregler för nämnde-männen. Man skulle vara bonde, ha fyllt 25 år, vara bosatt i häradet samt ha god frejd. Vidare skulle man ha god lokal- och personkännedom om dem som i bygden bo. Minimal mandatperiod var två år, men i de flesta fall satt nämndemän-nen livet ut eller till dess ålder eller sjukdom lade hinder i vägen. Nämndemännens statusställning var hög. Det före-kom både ekonomiska, sociala och genealogiska barriärer visavi allmogen i övrigt. Uppdraget utgjorde en sprängbräda

till andra befattningar, ex.vis kyrkvårdar, landstingsmän och rent av riksdagsmän. En ekonomisk och politisk maktställ-ning kom på så sätt att kombineras. De offentliga uppdragen tillgängliga för allmogen var få, och nämndemansuppdra-get ansågs i kombination med kyrkvårdskapet, som de, som på lokal nivå stod i högsta rang. Uppdragen gick oftast inom vissa släkter och i ståndscirkulationens tid framkom härur präster, ämbetsmän, jurister och risdagsmän. Ur politisk syn-punkt har nämnden varit ett frihetens bålverk och i äldre tid ett viktigt organ i häradets självstyrelse. I den rättegångsbalk som trädde i kraft 1948 skulle nämndemannasituationen in-rättas i alla Sveriges underrätter, sedermera i hovrätterna och i vattendomstolarna. Nya hovrätter i Göteborg och Sundsvall inrättades.

Kviström har sedan urminnes tider sålunda varit en cen-tralort för rättsskipningen. Detta klargjordes i skrifter av distriktsåklagare Gunnar Forsström och den välkände fors-karen Sven Rydstrand. Vid studier i Riksarkivet i Oslo har jag funnit att Foss lagsaga som namn förekommit i Norske herredagsdomar och i Norske Rigs-Registranter. Tingsför-handlingarna hölls dock i Foss prästgård eller i dess omedel-bara närhet. Efter föreningen med Sveriges rike år 1658 hölls ting först i gästgivaregården och i samband med 1734 års rät-tegångsbalks införande stadgades, att tingsförhandlingarna skulle hållas i särskilda domstolslokaler. Då tillkom det första tingshuset år 1734, en efter dåtida mått anseelig byggnad av trä i två våningar. Den inrymde en stor tings-sal i första vå-ningen. Denna byggnad revs i början av 1920-talet, sannolikt år 1922. Den var belägen vid nuvarande Stalevägens anslut-ning till den gamla riksvägen. På tingsstället fanns det också ett häradshäkte, som revs för 20 till 30 år sedan.

År 1912 bestämdes att tingshusbyggnadskyldige ska bygga nytt tingshus på Skanskullen. Byggnadsdirektion tillsattes under ordförandeskap av nämndeman H E Johansson från Flat i Lyse.

Ritningarna upprättades av arkitekt R Lange i Göte-borg, och byggnadsentreprenör blev R Christensson i Ly-sekil. Rörläggare Granberg i Lysekil utförde VA-anlägg-ningarna. Otto Werner i Strömstad levererade möbler och inredning.

Kontrollant för det hela hade varit byggmästare E A Hansson från Källered. Vidare hade vagnbod och stallbyggnad Magnus Andersson i Klageröd.

Den röda kyrkliknande byggnaden, Sunnervikens nya tingshus, invigdes måndagen den 3 september 1917 i närvaro av biskop Rodhe, borgmästare Neiglick i Uddevalla, häradshövding Bäärnhelm Kungälv, t.f. Häradshövding V Rydén, riksdagsmän i Sunnervikens, nämndemän, kronofogde, byggnadsdirektionens medlemmar m.fl.

Högtidstalet hölls av Biskop E H Rodhe. Han yttrade bl.a.: »Vi hava samlats här för att inviga detta tingshus, för det ändamål, för vilket det är uppfört. Att avskilja för ett särskilt ändamål är att helga detsamma och detta bör ske genom Guds ord och bön«. Därför ville talaren göra invigningen till en gudstjänst.

Betraktelsen hölls över Pauli ord, »Och allt det i gören, med ord och gärning, gören allt i Herrens Jesu namn, och tacken Gud och Fadren genom honom«.

Ordföranden i tingshusbyggnadsstyrelsen H E Johansson lämnade sedan en utförlig historik över byggnadens tillkomst, varefter han överlämnade tingshuset till Domsagan och Häradsrätten.

Därpå yttrade t.f. Häradshövding Hydén: »Som ställföreträdare för den ordinarie domaren militieombudsman A Östergren har jag att mottaga tingshuset. I gamla tider, då det ej fanns krav på hastigare rättsskipning, voro de gamla, otidsenliga tingshusen användbara, men utvecklingen har gjort krav på att större snabbhet i rättsskipningen framställts. Denna byggnad skall städse bli en prydnad för trakten och nejden«. Talaren slöt med att förklara tingshuset invigt.

Bohusskalden Fredric Nycander från Åby föredrog därefter från tingshusets trappa en för tillfället författad dikt.

Efter detta anordnades kl. 2.30 en festmiddag på Grand Hotel i Uddevalla för ett antal av 114 prominenta personer. 🍷

.....
NEDTECKNAD AV HÅKAN GRUNDBERG, 2003-04-17

Raing Pai

Har ni som läser Munkedalsbygden hört talas om Raing Pai?

– Nä, ja tänkte väl då.

– Då ska jag berätta lite om denne trevlige man som min syster Birgitta och jag träffade en sommardag vi var nere i »Köppra« på Stale för att handla något. Exakt vilket år det var minns jag inte, men troligen var det 1946. Året då Birgitta – som var (och är) ett och ett halvt år äldre än jag – skulle börja första klass i Hede småskola.

När vi gick hem från affären fick vi för oss att vi skulle skoja med föräldrarna och våra äldre bröder. Vi fundrade på vad vi skulle hitta på, men snart bestämde vi att vi hade träffat och pratat med en mycket trevlig farbror som vi aldrig sett tidigare. Så kände vi att det nog var bra om vi kunde hitta på ett ovanligt namn också. »Raing Pai« blev det.

När vi kom hem i köket berättade vi glatt att vi träffat och pratat med Raing Pai. Vi begrep snart att det inte var någon som trodde på oss, men ändå tyckte det var roligt.

Därefter hörde vi från någon av våra mostrar på Åtorp att de hört vår berättelse. Det tyckte vi ju var trevligt i och för sig, men det dumma var att de tycktes tro att Birgitta och jag trodde på riktigt att vi träffat Raing Pai.

Vi kom inte på något bra sätt att förklara att detta var en saga som vi inte själva trodde på.

Aldrig har vi hört någon känd sagoförfattare avsluta en saga med: »Detta är bara påhittat – inget jag tror på själv!«.

Ber dig som läsare rätta mig om jag har fel!

Bengt på Stale, med instämmande av storsyster Birgitta.

5–1 till damerna

I Allan Sohlbergs fotoalbum har jag funnit bilder på två fotbollslag från år 1935. Allan berättar att herrlaget spelade en vänskapsmatch mot Munkedals damlag och förlorade med 1–5. Knut Struts gjorde Dingles enda mål och var riktigt irriterad efter matchen.

- Hade bara alla andra gjort som jag, hade vi vunnit sa Knut.

Bakre raden: Harry Nilsson (sålde biljetter på biografen), Einar Svartz (Järnhandlare), Gunnar Johansson (Bryggare), Torsten Fransson (SJ), Hjalmar Hjälmen (kontorist SJ), Knut Struts (sågare hos J.Sohlberg), Owe Lindgren.

Främre raden: Claes Mattsson, John Eklöv (SJ), Jakob Sohlberg (Byggmästare), Henning Bruzelius (Specerihandlare).

TEXT: LENNART SOHLBERG

Någon som vet?

Tyvärr saknar vi namn på damerna.
Är det någon av Er läsare som känner igen dessa sportiga flickor?

Meddela gärna om du har någon information via mail till munkedals.hembygdsforening@telia.com

TEXT: LENNART SOHLBERG

Första taxin i Munkedal

Det glada 20-talet innebar också att Munkedal fick sin första taxi.

Bengt Benjaminsson berättar om hur hans farfar K.J. Benjaminsson flyttade från Kville till Solliden i Munkedal 1918. Den första tiden körde han post till Fisketorp med häst

och kärra. Han hämtade posten hos Arthur Hanssons fastighet vid stationen och körde den till Fisketorp. Ibland behövde folk vid stationen skjuts och det blev starten på taxirörelsen, till att börja med använde han häst och vagn.

År 1919 sökte han tillstånd att få starta en taxi med bil. Han

tog tåget till Göteborg där han fick lära sig köra bil och snart fick sitt körkort. Lite senare reste han till Danmark och köpte en bil av märket Lorolei. Det blev en riktig långtur, ett äventyr att få köra en nyinköpt bil på nya, vindlande vägar genom hela södra Sverige.

Det visade sig vara en satsning i helt rätt tid. Behovet av att kunna förflytta sig ökade hela tiden och det fanns ytterst få bilar i trakten. Dessutom var nyfikenheten stor att få åka med ett motorfordon, så turerna blev många upp till Stale, bara för att få uppleva den hisnande känslan att åka bil.

Att vara pionjär medförde en hel del utmaningar. Vägarna var smala och inte av bästa kvalitet, bilen var öppen med bara en sufflett att fälla upp vid dåligt väder. Det fanns förstås inga bensinstationer, så när bilen behövde tankas fick man använda en handpump och pumpa upp ur ett stort fat (195-liters fat fick man hämta från båt vid Munkedals hamn).

Turerna blev fler och fler och det blev körningar alla tider på dygnet. Benjaminsson fick skaffa fler bilar och anställa chaufförer.

År 1927 startades den första busslinjen i Munkedal. Den gick från stationen till Stallmyren och vidare till Kaserna. Turerna kombinerades med postkörning i samhället och även till

Fisketorp. Föraren hette Johan Hansson, eller som vi kommer ihåg honom – Buss-Johan. Bussen, en T-ford, hade plats för 11 personer. Den var rätt så dragig så det gällde att klä sig varmt, men ändå var det en upplevelse att åka buss.

År 1931 sålde K.J. Benjaminsson sin trafikrörelse till Henning Niklasson och köpte själv en gård på Lerberg för ett lugnare liv som bonde.

Berättat av Bengt Benjaminsson (som i sin tur fått det berättat av sin far Tore Benjaminsson och sin farbror Rune Benjaminsson) för Kerstin Sennung

Vill du läsa mer om taxirörelserna i Munkedal finns det en artikel i ett nummer av Munkedalsbygden från 2008. Scanna QR-koden med din mobil så kommer du dit. 📱

TEXT: KERSTIN SENNUNG

Allt tar längre tid

Det är verkligen sant. Men tid har man ju som pensionär, kan man tycka, men det är irriterande att allt går så mycket långsammare, vad man än sysselsätter sig med.

Benen hänger inte med, speciellt inte efter att jag gick ur bilen för några veckor sedan, och trampade snett, och fick en ledbandsskada i knät, vilket gör att jag nu måste ta sats för att resa mig upp från sittande ställning. Det är också mycket besvärligt att gå i trappor för närvarande. Men bortsett från denna skada har jag länge tyckt att stegen i alla trappor, speciellt källartrappan blivit högre än de var förr. Det tar längre tid att ta sig ner, och när jag väl kommit ner har jag glömt vad det var jag skulle hämta. Då får jag gå upp igen, efter fem minuter kommer jag på vad det var, då blir det en ny promenad ner för trappan och upp igen. Bra benträning förstås. Men allt tar längre tid.

En annan sak. Är det fler än jag som tycker att bokstäverna blivit mindre och mindre med åren? Det har blivit svårare och svårare att läsa böcker, reklam och tidningar, det är ingen idé att be någon läsa högt, för alla jag känner pratar både lågt och otydligt, så man kan ändå inte höra vad dom säger. Ändå har jag skaffat hörapparater, men ofta sitter dom i laddaren när man bäst behöver dom. För att inte tala om glasögonen som av någon anledning aldrig ligger där man lagt dom. Inte undra på att det tar tid.

Det tar längre tid att gå och handla också sedan Tempo försvunnit här uppe på Stale. Nu får jag krångla mig in i bilen

med mitt onda knä, och köra till Centrum, Hemköp eller rent av till Torp. Jag är noga med att skriva inköpslista, ändå är det alltid något man glömt att köpa, för det mesta beroende på att listan ligger kvar på köksbordet därhemma. Tid är pengar.

Innan jag tar mig utomhus brukar jag slänga ett öga i spegeln, kamma håret och rött på läpparna. Det går inte i ett huj längre, speglarna var mycket bättre förr. Jag känner inte riktigt igen mig när jag tittar i den, rynkor överallt en massa bruna fläckar också överallt. De kallas för gravrost har jag lärt mig av Cecilia Hagen. Försöker sminka bort det så gott det går, det tar också tid. Ett av mina barnbarn tittade intensivt på mig en gång, och undrade varför jag hade så löst skinn under armarna, kommer inte ihåg om jag hade något bra svar

Tänker tillbaka i tiden. Då gick inget i ultrarapid minsann. Oj vad man hann med mycket, ofta på en gång. Städa, tvätta, stryka, mangla (gör jag fortfarande) laga mat, baka, rensa ogräs, föda ungar, mata dom, uppfostra dom, listan kan göras hur lång som helst... allt på en gång. Tiden tänkte man inte på, den bara försvann. Idag gör jag en sak i taget men tiden försvinner fortfarande i rask takt. Det är bara jag som tar tid på mig. Nu tar allt längre tid och det får det väl göra tycker jag. Nu klarar sig våra ungar själva, och vi kan glädja oss åt att vi fört våra generationer vidare. Även om det har tagit tid. 📱

INGELA INGMAN

Minke-Jonas stig i Munkedal

*I det nybyggda området på Möe finns det en liten väg som heter Minke-Jonas stig.
Många undrar över varifrån detta namn kommer.*

Vem var denne man? Allt detta är Yngve Carlssons fel. Han hade blivit kontaktad av en kvinna som hade en spinnrock som tillverkats av Minke-Jonas och ville veta mer om mannen ifråga. Yngve tog kontakt med mig och jag tog Ewa Söderberg till hjälp.

Uppgifterna vi hade var att det funnits två bröder som hette Mink vilket visade sig vara totalt fel. Ewa har en spinnrock tillverkad av Mink-Olle och Sverker Balksten har en hyvelbänk och spinnrock av samme Olle. Yngve hade hört om en Olle och att denne hade en son som bott i Göteborg och var målare. Så gjorde jag av en slump en upptäckt som gav oss en möjlig ledtråd. Bläddrade i Sörbygdsboken och fick se ett foto från Restad Sörgård en bit nordost från Krokstad kyrka. Framför huset står en grupp människor och längst till vänster står Minke-Tilda. Denna kvinna var sist i sin familj att bo på Minkan eftersom hon inte hade några närstående kvar. Hon var kalaskokerska och dotter till en duktig snickare som gjort många spinnrockar.

Detta fick Ewa och mig att ana en väg framåt och vi kastade oss in i ett arbete som tagit hela hösten i anspråk.

Vi börjar med förpantaren och snickaren Johannes Jonasson född 1799 i Krokstad socken. Han vigdes med Anna Andersdotter född 1799. Johannes dog av nervfeber 1866 Anna dog som förpanterskeänka 1885. Paret fick, på torpet Minkan under Restad Sörgård, elva barn:

Sara född 1825 och fick ett oäkta barn

Anna Brita född 1827

Anders född 1829 och död av slaget 1849

Olof född 1831 blev snickare, kallades Olle och fick tre barn

Marta Stina (Kristina) född 1832 fick sex barn

Carl född 1834 fick åtta barn

Gustav född 1836 blev snickare och fick fem barn

Anna Lena född 1838

Herman född 1840 blev snickare och fick elva barn

Jonas född 1843 och död 1844

Jonas född 1845 blev snickare och fick sexton barn

Saras son hette Anders Zackariasson var född 1859 och uppges vara i Amerika 1881.

Olofs söner var Carl född 1856, Jonas född 1858 och Johannes född 1861. Olofs hustru Sofia liksom sönerna var födda i Ödeborg men 1876 flyttade familjen till Eriksberg (lägenhet) 39:82 på Nedre Lycke i Foss socken. Sonen Johannes flyttade till Norge 1884. Olof som ju var snickare kallades Mink-Olle efter sin födelseplats. Han tillverkade bl.a. spinnrockar och hyvelbänkar. Sofia kallades »Mor Soffi i Färgeriet«. Sonen Jonas som nog var den som var orsaken till Minke-Jonas stig flyttade ut, vigdes och fick sex barn. Tre av hans barn fick barn i sin tur, totalt fjorton stycken. Han återvände till våra trakter och bodde på Fridhem 39:14 på Nedre Lycke. En av hans söner, Fridolf Emanuel, tog namnet Hedkrans och skaffade sig en fil kand och bosatte sig i Stockholm.

Jonas son Johan (John) Olof och var kyrkomålare under 40-, 50-, och 60-talen. Han har lagt bladguld på urtavlan och siffrorna på Masthuggskyrkans torn. Han bodde i Masthugg och vigdes och blev far till fem barn varav en blev lärare, en blev kassörska och en kylmontör. En annan son hette Erik Paul som i sin tur hade en son som hette Erik Natanael Herder. Denne Erik N H jobbade som portvakt på Götaverken i Göteborg men hade också en målerifirma som bl a jobbade med att restaurera takmålningar. Han blev far till två döttrar varav den ena blev konstnär och sonen Bengt Erik Gustav som var född 1944 och blev distriktschef. Och nu hamnar vi geografiskt i Idre där Bengt E G har en son som heter John Erik Minkhe.

En dotter till Jonas var psykiskt sjuk, visades emellanåt på Lillhagen och står som fd trikåstickerska. Hon och fadern bodde i Krokstad tillsammans i slutet av livet.

Marta Stina fick med maken Johannes Lindblad barnen Anders född 1860, Carl Leonard född 1862, Jonas född 1865, Gustav född 1867, Anna Lena född 1871 och Herman född 1879.

Jonas var konsthandlare, senare svarvare och fick barnen Harry Esaias Patrik, Anna Rudit Veania, Arne Jonas Albert, Oskar Evert, Gudrun Elin Helmine och Gustav Arnold.

Anna R V var vigd med exp.chef Jonas Axel Peter Lamberg. De fick sonen Jonas Peter Carl som blev konstnär, teckningslärare, grafiker och har bland mycket annat gjort takmålningen i Säfte stadshus.

Arne Jonas Albert blev ingenjör och blev far till två döttrar. Den första vigdes med Jan Erik Gunnarsson Dellborg och de fick tre barn varav det ena ägnade sig åt advokatyrket.

Jonas bror Herman bodde ett tag hos brodern Jonas i Göteborg.

Carl vigdes med Eugenia Augusta Schagerholm (syster till Hermans hustru), hette senare Kloberg och dog 1911 på Sandbäck under Lerkvillan Västra i Lerdal i Färgelanda socken. Han blev far till de nio barnen Jan Johan, Anna, Emma Sofia, Johan Alfred, Johanna Matilda, Gustav, Fredrik, Carolina Sofia och Anna Elisabet.

Johan Alfred var gardist på I 17 i Uddevalla och senare kypare. Han vigdes och skildes men fick en dotter som hette Tora Valborg Schagerholm. Han dog i Stockholm 1936.

Johanna Matilda vigdes med mjölnaren Johan Jacob Lund och de fick barn och barnbarn.

Erik Natanael Herder

Carolina Sofia fick också efterkommande. Hon vigdes men hade före dess oäkta dottern Herdis Sofia Alfrida. Efter vigseln kom barnen Henning Helmer Fridolf, Hildur Linnea Matilda och Elof Verner. Efter makens död lyckades Carolina få trolovningsbarnet Anna-Lisa född 1920 i Örgryte.

Herdis S A fick barnen Karin Margareta som blev affärsbiträde och Olof Hjalmar som blev diversearbetare.

Karin M vigdes Mürbeck och paret fick barnen Lars Olof och Paula Margareta.

Henning H F blev far till sonen Sten Göran född 1935 som i sin tur blev far till Paul Mikael och Paula Christine.

Elof V föddes 19080315 och blev chaufför. Han och hustrun fick sonen Tomas Patrik född 1949 och han blev brandman.

Anna Elisabet vigdes med Gustav Albin Johannesson Rödin som dog genom olyckshändelse i en gruva i Amerika 1912. Paret blev föräldrar till åtta barn och efter makens död fick hon ytterligare tre barn. Av dessa elva fick fem av dem barn och en av dem har flyttat till Norge.

Gustav blev snickare och far till de sex barnen Johan Alfred, Leona Matilda, Hedda Sofia, Anders Fredrik, Herman och Klara. Leona Matilda är kalaskokerskan i Krokstad. Anders dog som tvååring. Klara dog av hjärtfel. Herman drog till Norge. Ingen av barnen har några barn om det inte skulle ha blivit något i Norge.

Herman blev snickare och vigdes med Ida Rosaura Schagerholm (syster till Carls hustru). Hustrun var född i Gesäter men familjen bodde på Minkan till dess de 1878 flyttade till Nedre Lycke i Foss socken. Herman dog där 1886 av lungförfäring. Paret fick barnen Gustav Adolf, Alma Karolina, August Edvard, Anna Sofia, Klara, Laura, Oskar, Hulda, Olga Elisabet, Ellen Rosaura och Emil Vitalis.

Gustav Adolf var snickare och fick fem barn och 1892 emigrerade han till Nord Amerika. Två av hans barn dog som ettåringar men hustrun och de andra barnen följde efter till Nord Amerika 1893.

Anna Karolina vigdes med Olof Magnus Friberg och de bodde på Möe 1:5 i Munkedal. När de vigdes stod hustrun som piga vid Munkedals-fabriken. Paret fick tio barn. Det första barnet var fött före äkten-skapet och tog efternamnet Schagerholm efter mormor. Detta barn, Ida Viktoria, vigdes

Spinnrock tillverkad i Färgeriet av Mink. Den har tillhört Anna Johansson Kusk på Munkedals Herrgård. Minkverkstaden låg ju bara något hundratal meter från Kusbostaden, fast på andra sidan älven

Hyvelbänk från Mink. den köptes ursprungligen av Andreas Johansson, Nedre Lycke. Berättelsen om hyvelbänken har kommit från Carl Edvardsson som berättat för grannpojken Sverker. Man ansåg att det var extra fint att ha en hyvelbänk från »Minkrane» som Carl uttryckte det.

med lokföraren Karl Johan Lindqvist. De fick fem barn varav sonen Evert Gotthard blev lokeldare och Rune Herbert blev köpman. Rune Herberts dotter vigdes med Björn Herbo.

Laura står som bageriiddkare men hann få elva barn i Göteborg med maken som var kranmaskinist. Laura gav tio av barnen tre namn var utom Reinhold Rikard Conrad Eugen som var född 1905 och dog 1905.

Hulda fick oäkta sonen Axel Hildebrand och år 1900 emigrerade hon till Norge.

Emil Vitalis var född 1884 och flyttade till Göteborg 1908. Han vigdes 1909 med Olga Matilda Mariana Salqvist född 1888 på Marstrand. Från 1908 till 1927 fick de åtta barn däribland en sjöman, en chaufför, en kontorist och en glas-mästare.

Jonas står först som dräng men senare som snickare. Han vigdes två gånger och blev mellan 1866 och 1905 far till sexton barn. Dessa var Matilda, Johan Edvin, Frans, Clara, Frans, Clara Maria, Wilhelmina, Tekla, Emil, Martina, Ester, Anna, Elsa Emilia, Alma Helena, Rut Elisabet och Hulda Maria.

Matilda föddes 1866 i Krokstad och dog 1931 under Kville prästgård. Hon vigdes 1885 med torparen och fjärdingsmannen Elias Andreasson. Paret fick barnen Viktor, Gerda, Hulda, Olga, Johan Albert, Anders Ragnar, Hildur Davida, Dagmar Otelia, Dagmar Ingeborg och Axel Reinhold. Gerda blev kokerska.

Hulda vigdes 1914 med Johan Bernhard Glädt som var försäkrings-inspektör och livförsäkringsagent. Paret fick fem barn – två döttrar och tre söner. Den ene sonen som hette Bengt Gerhard Glädt blev fotograf, bodde i Svenneby, var vigd och fick tre barn, två barnbarn och ett barnbarnsbarn. En annan son, John Bertil, blev pälsdjursuppfödare och far till tre döttrar. Han dog 1992 på Slottet i Hamburgsund.

Johan Albert var snickare, senare chaufför och vigdes två gånger. Han blev far till en dotter som i sin tur fick två söner och en dotter. Den här dottern vigdes med Staffan Mätte som var journalist bl a inom TV. Den första sonen fick två döttrar och den andre fick en son.

Dagmar I och Axel R bodde kvar hos fadern 1933 men den senare vigdes senare och var jordbruksarbetare.

Johan Edvin står som snickare och målare. Han var född 1867 och dog av lunginflammation 1900. Han vigdes 1895 och

han blev far till Herman Edvinsson född 1896. Herman var vaktmästare och vice korpral, bodde i Stockholm och dog av tuberkulos 1920.

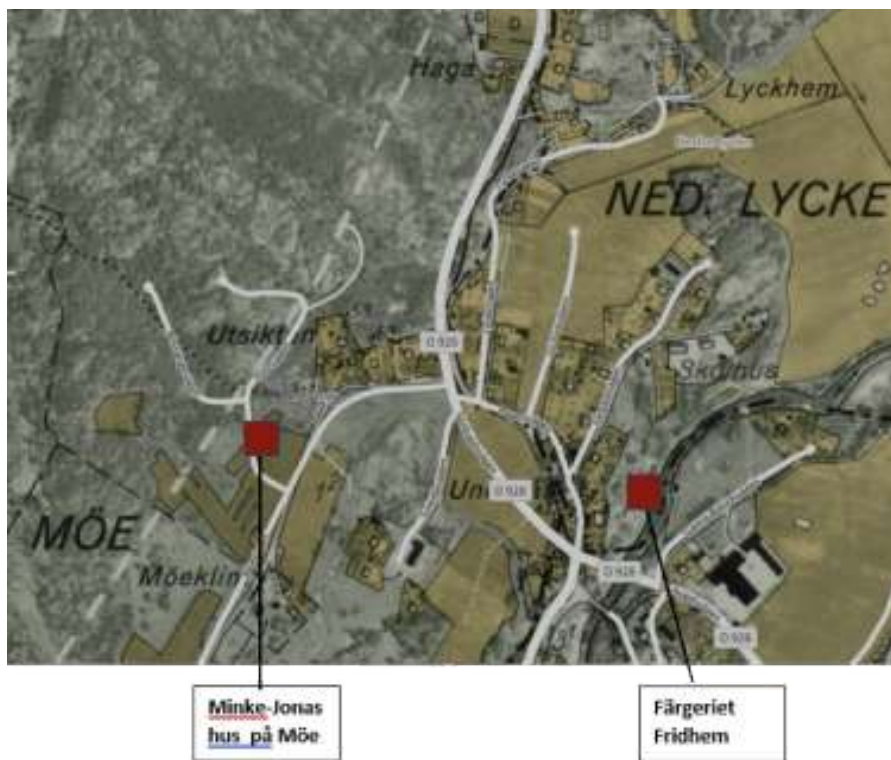
Clara Maria vigdes med fiskaren Jerry Viktor Emanuel Möller. Paret fick två söner.

Tekla var född 1880 och dog 1955. Hon arbetade som tändsticksfabriks-arbeterska och vigdes 1904 med statkarlen Otto Johannes Ekberg. Paret fick barnen Clara Johanna, Erik Natanael, Anna Margareta, Tora Maria, Sigrid Amalia och Alf Otto Gerhard.

Teklas dotter Clara Johanna var född 1906 och vigdes med Lars Edvin Frans Andersson. Paret fick sonen Lars Roland född 1929 och hans yrken bestod av grovarbetare, guldsmedsarbetare och guldsmedsverkmästare och dottern Tora Gunnel Margareta född 1938. Lars R var vigd två gånger och blev far till två söner. Tora G M var vigd och fick två söner och två döttrar.

Hulda Maria var född 1905 som tvilling och dog 1984. Hon vigdes 1928 med kullagerarbetaren Torsten Mårtensson. De fick sonen Kurt Rune som blev filare och blev far till två barn och dottern Gun Ulla-Britt som vigdes och fick två söner.

Så har barnbarnen och deras efterkommande flyttat ut i världen, några till Norge, några till Amerika och en till Australien. Inom landet har de spridit sig, många till Göteborg, en hel del till Stockholm och några utåt kusten och upp till Dalsland. Deras yrken varierar. De verkar duktiga med sina händer men det finns också de som utbildat sig. I vår forskning har vi letat efter sådana som stannat i vår kommun men det är få. Vi har också börjat försöka få kontakt med nu levande ättlingar. Vi valde ut en som hade efternamnet Minkhe. Han heter John Erik Minkhe och bor i Idre. Efternamnet hade de tagit eftersom de trodde att det var ett gammalt släktnamn. Nu var det inte så utan Minkan var ju ett litet torp under Restad Sörgård i Krokstad socken. Det var

ett givande samtal då han kunde berätta om sin farfar och dessutom lovade att ordna foton åt oss.

Det finns givetvis mer uppgifter att hitta och det finns säkert ättlingar efter de som emigrerat men vår tid har inte medgett letande efter dessa. När vi är färdiga med utredningen överlämnas den till Munkedals Hembygdsförening.

I en sådan här omfattande utredning med så många namn och siffror kan det givetvis uppstå något fel. Vi ber i så fall om ursäkt för detta och mottager gärna både rättelser och om någon har foton eller kompletterande uppgifter. Och vi undrar verkligen om alla dessa människor och deras efterkommande vet att de är släkt med varandra. 🙏

LILLI-ANNE SIHLBERG OCH EWA SÖDERBERG

Det går att läsa en fördjupad berättelse om Mink. Se vår hemsida https://www.hembygd.se/munkedals-hembygdsförening/meny/Munkedals_historia

Livet som lastbilschaufför på bruket

Munkedals kapell med bröllopsgäster på väg till väntande gengasdrivna bilar år 1942.

Knut Forsberg, min morfar, föddes 1911 och tog körkort 1932. Vid den här tiden var det inte vanligt att ha körkort och i morfars fall berodde det på att rättare Sjödin tipsade om att det skulle behövas en chaufför inom en snar framtid. Det var ett omväxlande och händelserikt jobb morfar fick men ofta tungt, extra jobbigt blev det under gengastiden.

Under min uppväxt var jag väldigt nära min mormor och morfar. Vi bodde i ett hus på Nedre Lycke där mormor och morfar bodde på bottenvåningen och där vi disponerade andra våningen. Även min morbror Ingvar Forsberg bodde här så det var verkligen ett generationsboende, hos oss liksom hos många andra på den här tiden. Mina egna minnen av morfar är ju mestadels av vad som rörde sig hemma, så det jag fått veta om hans yrkesliv som chaufför har jag fått

berättat för mig av Ingvar. Han föddes 1933 och fick när han blev lite större följa med sin pappa (alltså min morfar) i lastbilen. Det var högtidsstunder för Ingvar och han har många historier att berätta om spännande saker som kunde hända, till exempel om gengastiden.

Under 2:a världskriget försvårades livet på många sätt och väldigt påtagligt blev det för chaufförer som fick gå över till gengas som drivmedel. För morfars del fick han hämta träkol från brukets egen träkolsmila vid Vågsäter. Milan skulle skötas dygnet runt, Ingvar kommer ihåg Wilhelm och Kolar-Oskar, men det fanns ju säkert fler som jobbade där. Träkolet var förpackat i pappersäckar som lastades för hand och kördes till logen som låg intill brukets lastbilsgarage.

Det krävdes nya rutiner när gengasen började användas. Man kunde inte tända och elda inne i garaget, så när lastbilen skulle ställas in efter dagens jobb fick man backa in bilen och försiktigt backa upp på ett par bockar, så att man nästa morgon hade »startbacke« och kunde rulla ut bilen för att där utanför elda på träkolet. Det tog en dryg halvtimme att få fart på gengasapparaten så att bilen kunde starta och komma igång med dagens arbete.

Ingvar berättar också om slutet av 30-talet då morfar job-
bade med att köra material till bygget av Munkedals kapell.
Han hämtade stenblock från Helgeröds stenbrott i Bovall-
strand till de höga murarna och till trapporna. Stenbrottet

låg mitt emot det som senare blev ABBAS konservfabrik. Det var stora och rejäla stenblock, man kunde bara ta två eller tre på varje vända. De lossades med handkraft, bara med hjälp av taljor. Arbetare från bruket – Ingvar kommer ihåg Frans, Einar och Kalle i Lycke – lyfte upp ett stenblock med taljor, lastbilen kördes försiktigt undan och blocket lades på en vagn för att sedan placeras på rätt plats. Det var hårt och tungt arbete, det gick åt många stenblock till kapellbygget, det blev många vändor till Bovallstrand. Man hann med två vändor per dag så det tog sin tid, men 1939 var kapellet färdigbyggt och invigdes vid adventstiden.

På bilden ovan ses både den höga muren framför kapellet och hur gengasbilarna såg ut. Fotot är taget när Gottfrid och Gertrud Balksten skulle gifta sig i kapellet 1942.

En stor händelse i kapellets historia är när Olof Bildt dog och begravningen hölls i kapellet, men det får Ingvar berätta mer om vid senare tillfälle. 🙏

KERSTIN SENNUNG

Gamla Bruket en vacker dag i september 2024

*Det var en solig förmiddag i september då jag träffade Kerstin Lindberg vid Gamla Bruket i Munkedal.
Kerstin kunde drömma sig tillbaka till ungdomen och den första egna lägenheten.*

Hon flyttar hemifrån 16 år gammal men bor först på Stale hos mormor som behövde lite hjälp efter sjukdom, det blev tre år. Men 20 år gammal fick hon en lägenhet i gamla bruket. Detta var 1964. Kerstin frågade dåvarande personalchefen på bruket om hon kunde flytta in i en lägenhet som blivit ledig. Det gick bra, hon fick nära till jobbet som sortrare på bruket och blev granne med sin bror och hans familj.

Kerstin flyttade in i huset där våffelstugan är idag, till höger när man kommer in. I huset finns två lägenheter om

2 rum och kök och det ligger precis vid älvkanten. Hon fick nöja sig med ett rum och kök till att börja med då den förra hyresgästen behövde förvara sina möbler i det andra rummet under en tid. Det är inte mycket plats mellan köksdörren på baksidan och älven och man kunde känna i huset när det forsade mycket vatten i älven.

Kerstin hade en liten bänkspis stående ovanpå vedspisen i köket och eldade för värme i en av de två kakelugnarna i sin lägenhet. Hon lånade en såg på bruket och sågade upp ved till kakelugnen, det var stor tillgång på gamla slipers som brann bra. Hyran var 13 kr i månaden inklusive el.

Brodern flyttade ut 1967 och det kom nya hyresgäster, några kom från Grekland. De kunde inte svenska men på något vis kommunicerade de ändå. Vid denna tid behövde bruket gå utanför landets gränser för att söka arbetskraft och många gästarbetare kom från Finland och Grekland. (Detta kan man läsa om i den senaste jubileumsboken om Munkedals Bruk).

Kerstin stannade i denna lägenhet i 5 år, då hon flyttade igen men hon flyttade inte så långt, bara till det andra huset i Gamla Bruket. Det huset kallas långhuset. Där finns fyra lägenheter och tre av dem har 1 rum och kök på nedervåningen och ett rum på vindsplanet.

Kerstin hade sin morbror i en av lägenheterna och i en annan bodde en dam som hette Ester Jansson. Ester hade telefon, vilken användes flitigt av grekerna för att hålla kontakten med släkt i hemlandet. Det var mycket spring i den dörren mindes Kerstin.

På området låg en långa med sex utedass, ett till varje lägenhet och de boende fick ansvara för sitt dass, dock ordnades tömningen av personal på Herrgården.

Den gemensamma vattenpumpen stod i centrum mellan husen och det som idag är smedja var på den tiden en jordkällare som fungerade som kylskåp. Varje lägenhet hade sitt eget utrymme.

Det var en rolig tid säger Kerstin, på lördagar kom »Lasse på hamnen« förbi med gitarren på ryggen och det blev musik och fest. Grannarna Greta och Anders Hansson var så snälla, rätt vad det var ropade de att kaffet var klart, det var bara att komma. Många minnen dyker upp och Kerstin säger mer än en gång att hon nästan längtar tillbaka hit. Det var så trevligt att bo här.

1974 flyttade Kerstin från Gamla Bruket, hon fick då möjlighet att hyra ett hus i de så kallade bostäderna som låg där vägen, längs med PM 8, går idag. Det var lyxigt med vatten och toalett i lägenheten.

Många tack till Kerstin Lindberg som delat med sig av sina minnen. Tack också till Carina Charlesson för initiativet till detta samtal och till Carina och Roger Persson, Kristina Svensson, Bertil Wockats och Kent Karlsson som tog väl emot oss denna förmiddag. De bjöd in till fika och berättade om sitt arbete med att bevara Gamla Bruket för fortsatta framtida aktiviteter i våffelstuga, vävstuga, träslöjd, bokbinderi och smedja. Just nu var det reparationer, städning och målning. Så synd bara att det finns oroliga själar i vårt samhälle som förstör och vandaliserar. Det skapar onödigt merarbete och extra kostnader för underhåll. 🙏

Kerstin Lindberg i sitt första kök i Gamla Bruket.

KERSTIN SOHLBERG

Avträde

Text hämtad från Svenskt Husmoderslexikon från 1952

Denna toalettanordning förekommer alltså mycket allmänt i vårt land utanför städer och samhällen, där den för några tiotal år sedan, allmänt, tillhörde gårdsrummen men nu är på god väg att försvinna. Det är visserligen önskvärt att på gårdar på landsbygden, där man ännu inte har WC, ett avträde utomhus finnes, men lika önskvärt är också att en torrklosett inomhus kunde överta avträdets funktion vintertiden, särskilt i norra Sverige.

Avträdet skall ligga så att inte brunnar eller källor kan förorenas därifrån. Det skall vara så anordnat och hållet, att det

inte blir en hård för flugor eller kan sprida stank. En ventilationsanordning, som drages under bänken och upp över taket, bör finnas. Fönstret bör kunna stå öppet utan att flugor kommer in. En anordning för luftrening är också att rekommendera. Under bänken bör finnas en anordning, som gör det lätt att tömma. Den gamla anordningen med en särskild, för barn avpassad plats bör bibehållas. 🙏

AVSKRIVET AV HÅKAN GRUNDBERG 2024-10-07

Hembygdsförening firade 60 år

Samma dag som GarnLAN på Gamla Bruket firade Hembygdsföreningen 60 år på Kaserna med en mycket fin och god trerätters middag som Johan Persson med familj levererade. De skötte allt, det var en riktig festmåltid. Under tiden som besökarna anlände rullade ett bildspel med Munkedals-historiska motiv. Efter ett inledande välkomsttal och en kort historisk tillbakablick av Sverker Balksten intogs varmrätten som följdes av en stunds trevlig samvaro och underhållning av gruppen »2 gånger Schagerholm« från trakterna av Hede-kas. Kvällen avslutades med kaffe och en god kaka. 🍰

Två x Schagerholm stod för underhållningen med sång och historier.

Sverker Balksten berättade om föreningen därefter tog samtalen vid borden vid.

Trotjänare som varit med sedan starten. Kerstin Johansson, Arno och Elsie Johannesson, Gun-Britt Karlsson

Sverige under andra världskriget

Bohuslän, och särskilt Munkedal med det berömda Kvistrumspasset, är sedan gammalt en känd krigsskådeplats. Redan på 1600-talet byggdes en försvarsskans för att skydda Kvistrumspasset. Det fick namnet Kung Karls skansar. Det mest kända slaget var den så kallade »Gyldenlöwefejden« på 1600-talet. Författaren, Martin Kock har kallat området för: Blodiga minnens svarteland. Min gode vän, Edward Matz, skrev 1975 boken: Sällsamheter i Bohuslän och Dalsland. Där beskriver han slaget vid Kvistrum 1788, och kallar berättelsen: Vid Sveriges Termopyle.

Men till Munkedal under andra världskriget. Jag själv är född 1949 och har därmed inga egna upplevelser av kriget. Men jag har fått mig berättat desto mer och upplevt en del efterdyningar. Jag är uppvuxen på gården Hedeholm som ägdes av Munkedals pappersbruk. De hade förvärvat gården redan på trettioalet och börjat bygga om huvudbyggnaden till lägenheter åt anställda. När kriget kom hyrde bruket ut gården till försvaret. Hedeholm blev militärförläggning och fick i folkmun smeknamnet »Grini« efter norsk förebild. Plötsligt vimlade det av militärer i Munkedal. Militärerna blev ett populärt inslag i samhällsbilden. De knöt många kontakter med lokalbefolkningen av olika slag. Ett exempel på detta kan ges.

Bruket bjöd av tradition sina anställda och lokalbefolkningen på stor fest i Folkparken på midsommaraftonen. Det var konsert av Munkedals musiksällskap, servering, dans kring midsommarstången, dans på två dansbanor och teaterspel. Teaterpjäsen spelades ofta upp av lokala förmågor med anknytning till bruket. Men ett år utfördes pjäsen av en militär styrka som var förlagd till Åtorps herrgård. Det finns bevarade fotografier från dessa pjäser hos den lokala hembygdsföreningen.

På Hedeholm byggde militären ett storkök i trädgården samt ett garage till bilar och två luftvärnspjäser. En känd person som sägs varit förlagd till Hedeholm var Olle Möller. Under mina första levnadsår fanns fortfarande två »kvarglömda« luftvärnspjäser i garaget. De hämtades efter några år av I 17 i Uddevalla. Bredvid garaget hade min familj burar med kaniner. Dessa slaktade vi och åt till söndagsmiddag. Det var ju efter kriget ransonering på vissa livsmedel. Till och

med jag hade ransoneringskort utskrivet. Jag minns inte vilka varor det gällde, men korten har jag sparat som ett minne.

Bredvid Hedeholm flyter Munkedalsälven från bruket ner till Gullmarsfjorden. För att komma ut på bruksvägen måste vi passera den så kallade »CG-broa« som den kallades i folkmun. Bron var under kriget minerad och bevakad med militär vakt. Någon har berättat att det en tid krävdes passersedel för att gå över bron. En teori är att pappersbruken ville ha kontroll på vilka som uppehöll sig i området. Alldeles intill bruksvägen gick Munkedals järnväg mellan bruket och Munkedals hamn. Det var enda sättet för bruket att få ut sina pappersprodukter och även att få in råvaror till sin tillverkning. Under krigsåren hade också järnvägen en betydande persontrafik, Då risken för sabotage var stor var bevakning nödvändig.

Till bevakningsuppdrag utsågs också lokala personer. Det var så kallade svårplacerad arbetskraft, och i vissa fall rena »kronvrak«. De hade ingen militär utbildning och saknade i vissa fall förmågan att hantera skjutvapen. De försågs med hjälm, polisbricka, koppel och pistol. Deras uppdragsgivare var kristidsnämnden, och på det viset fick de göra nytta för sin dagersättning. (se medskickad bild).

En allvarlig incident inträffade 1940 vid Munkedals hamn som var bevakad av en av dessa vakter. Gustav Thorden som vuxit upp i hamnen och var son till hamnens chef och stationsmästare på Munkedals järnväg med titeln faktor, var under krigsåren skeppsredare i Finland. Thorden kom senare att grunda Uddevallavarvet, men det är en annan historia. Flera av Thordens fartyg låg upplagda i Gullmarsfjorden för att undkomma tyskarnas minspärr. (se medskickad

bild, tagen i »smyg« av Oscar Färdig). En mörk kväll kom en Finsk besättningsman roende för att besöka en bekant i hamnen. Vakten ropade halt som han hade lärt sig. Finländaren förstod inte svenska så vakten ropade: halt eller jag skjuter skarpt, varpå vakten drog sin pistol och sköt finländaren. Skottet träffade i magen. »Riktig« polis och taxi anlände. Det blev utredning och transport till lasarettet. Efter några dagar avled finländaren och det hela tystades ner.

En god vän till mig, Sven-Åke Berglie äger en släktgård vi hamnen. Han har i sin ägo fotografier från finländarens begravning och korrespondens mellan finländarens mor och en släkting som bodde i hamnen. Sven-Åke står gärna till tjänst vid behov. Han nås på tel: 072- 531 54 30.

Bruket gjorde vad de kunde för att skydda dels pappersbrukets anställda men även befolkningen runtomkring. Brukets dåvarande VD, Olof Bildt såg till att bruket ställde upp där så behövdes. Det byggdes i all hast skyddsrum på bruksområdet, underjordisk gång mellan herrgårdsvillan och ett skyddsrum i parken samt ett splitterskydd nedanför brukstorget. För bevakningspersonal byggdes vaktkurer i stål med hål för vapen och luftbevakningstorn på brukets ägor. Av vaktkurerna i stål finns tre stycken bevarade, medan en av dem är ommålad och står vid bruket och de andra två tyvärr rostar ner.

Dåvarande kyrkoherden i Foss, Carl Norborg engagerade sig aktivt till att många finska krigsbarn kom till Munkedal. Med hans försorg byggdes det upp ett barnhem för de finska barnen, finska barnhemmet. Det har kallats Saxala. Namnet

har okänt ursprung och det har spekulerats var namnet kommer ifrån. Tyvärr revs finska barnhemmet, bestående av ett antal hus, i samband med dragningen av motorvägen i mitten av 2000-talet. Det har dock satts upp en minnesskylt där barnhemmet låg på initiativ av hembygdsföreningen. Ytterligare upplysningar om detta kan ges av ordförande, Sverker Balksten. Tel: 070-629 41 43.

Ett annat exempel på svensk hjälp är rehabilitering av norrmän på Torps gård. År 1945 när kriget var slut upplät brukets ägare, Haakon Onstad Torps herrgård en tid till krigsskadade norrmän. Onstad var själv norrmän och det har spekulerats om det var orsaken till denna insats.

Då Munkedal och det berömda kvistrumspasset har ett strategiskt läge ur försvarssynpunkt har det även i modern tid varit värt att skydda. Under det sk kalla kriget byggdes försvarsanläggningar i trakten. Fortet som var mycket hemligt, Greger B130 byggdes på 1950-talet och var i drift till 1980-talet. Det är numera avställt och i privat ägo. Det var på sin tid evakueringsplats för regeringen och kungahuset och försett av en sambandscentral under ledning av KA-Fyra i Göteborg. Det sägs att flygöversten, Stig Wennerström var där och spionerade för ryssarna. Ägaren vill öppna upp anläggningen och berätta om en epok i svensk försvarshistoria.

Andra världskriget är bara en del av det som hänt i: Blo-
diga minnens svarteland. 📷

.....
BJÖRN JACOBSON

Fröken Ragnhild Danielsson på mässen

I tidigare nummer av Munkedalsbygden har vi skrivit om tjänstemannamässen på Munkedals AB, numera Arctic Paper. Detta var ett ställe där flera av de ogifta tjänstemännen kunde bo och även äta. Det fanns ju ingen allmän restaurang i närheten. Mässen, som den allmänt kallades i Munkedal,

hade en föreståndare som hette Ragnhild Danielsson (1896–ca1960). Hon var en mycket uppskattad kvinnan som tog väl hand om de som bodde och åt där. Det berättas många lite märkliga historier om henne. Hon var känd för att sköta serveringen vid olika större fester och då kom hon ju till ställen hon aldrig hade varit på förut. Så till exempel skulle hon hjälpa till på Kobergs slott och alla förvånades över att hon alltid

hittade rätt i alla skåpen. Det skulle ju tas fram porslin, bestick, glas m.m. Hon hittade direkt rätt utan att fråga.

Fröken Danielsson, som många kallade henne, gick dock så småningom ur tiden och »gästerna» på mässen fick servas av ny personal, vilket säkert också gick bra. Vid ett tillfälle skedde följande. På mässens huvudvåning låg matsalen, ett avlångt stort rum i andra våningen. Vid rummets kortända fanns en hall och en stor trappa ner till första våningen där köket fanns. Mitt under denna måltid blev det plötsligt tyst vid bordet och alla tittade bort mot dörröppningen ut till hallen. Sedan fortsatte man att äta som om inget hade hänt. Ingen kommenterade. Återigen tystnade alla och tittade bort mot dörröppningen men återvände till ätande utan kommentar. Efter en liten stund frågade någon varför de andra hade tittat mot dörren. Ingen vill tillstå att de hade gjort det men samtalsämnet fortsatte att diskuteras och till slut berättade en av dem att hon hade hört fröken Danielsson komma att gå upp för trappen. Hon hade ett mycket karaktäristiskt »tjostande» när hon ansträngde sig. När en av de samlade hade tagit bladet från sin mun erkände många av de andra att de ju hade tydligt hört Fröken Danielsson. Man kan säga att hennes ande levde kvar.

Hon var speciell på ett positivt sätt och har gått till vår lokala historia. Några år senare 1962 brann mässen upp. 🙏

TEXT: SVERKER BALKSTEN

Böcker till försäljning:

Herrgårdarna runt Munkedal pris 190 kr.

Munkedals Bruk 150 år med pappersomslag pris 390 kr.

*Du kan beställa via hemsidan eller ringa Ewa
tel. 070-552 86 52 eller Lotta 070-698 91 64.*

*Dessa två böcker hör hemma i bokhylla hos alla de som är
intresserade av viktiga delar av Munkedals historia.*

Bad

*Hämtat från Svenskt Husmoderslexikon uppslagsbok för hem och familj, Stockholm 1952
Delvis avskrivet av Håkan Grundberg 2023-12-19*

Bad

Bad har inverkan på organismen i många avseenden. Vi använder sålunda bad i renlighetsfrämjande, allmänt stimulerande, medicinskt och sportsligt syfte. Badens uppfriskande medicinska effekt sammanhänger främst med deras värmande eller avkylande verkan; samtidigt befrämjas blodcirkulationen ofta genom borstning och gnidning. Alltefter badets skiftande värmeeffekt talar man om kalla, svala, ljumma, varma och heta bad. Man kan dock inte ange exakta temperaturgränser, eftersom det beror på individens konstitution och hans tillstånd för ögonblicket, vilka bad det är som känns kalla eller varma. I genomsnitt räknar man emellertid ungefär så: kalla bad upp till 25 grader, svala bad 36-39 grader och heta bad från 40 grader och uppåt.

Tekniken vid kalla bad

Kalla och svala bad är värmeberövande. Efter badet bör det normalt inträda en reaktion mot avkylningen varvid blodkärlen i huden vidgar sig, så att blodet strömmar fram rikligare. Samtidigt känner man då en allmänt stimulerande och värmande effekt av badet. Hjärtat arbetar starkare och ämnesomsättningen stegras. Effekten uteblir och det inträder i stället ett andra frysningstillstånd, ifall man är kall omedelbart före badet eller om man ligger i för länge; är man frusen före badet bör man sålunda först värme upp sig till normalt tillstånd genom avpassade, ej alltför våldsamma kroppsrörelser (eller genom att gå i bastu där detta är möjligt). Man bör inte duscha efter kallbad men väl efteråt frottera kroppen kraftigt. På friska personer verkar kallbad härdande. Klena personer, konvalescenter, äldre och individer med hjärtfel, njurlidande eller reumatism bör ej använda kallbad annat än där läkare ansett det tillrådligt.

Ljumma bad är det bästa för klena personer

De ljumma baden kallas ofta indifferent (overksam), emedan de inte nämnvärt påverkar vare sig kroppstemperatur eller ämnesomsättning. Däremot ha de en lugnande effekt och används därför i viss omfattning i sinnessjukvården för att dämpa oroliga patienter. Klena och ömtåliga personer som vill ta renlighetsbad bör välja ljumma bad.

Regler för varma bad

De varma och heta baden är värmestegrande. Varm bad har till att börja med i viss mån samma effekt som reaktionen efter ett kallbad: blodkärlen utvidgar sig, hjärtat arbetar starkare och ämnesomsättningen blir mera livlig. Övergången från badet till normaltemperatur innebär förkylningsrisk. Man bör därför underlätta övergången genom att avsluta badet med dusch eller översköljning med svalare vatten. Därpå bör man ligga en stund övertäckt för att avvakta eftersvettningen. Har man inte tagit någon dusch eller översköljning, är det försiktigast att ligga till sängs en timme efter badet. En varm dryck är bra för att hejda risken av en alltför stark avkylning. Äldre och personer med högt blodtryck eller hjärtfel bör ta varmbad blott efter läkares tillrådan. Nervösa personer mår i regel inte bra av varmbad. Heta bad åstadkommer stark vidgning av blodkärlen, stegrat blodtryck och stark ökning av hjärtats arbete. Här gäller samma slag av försiktighetsmått som beträffande varma bad.

Olika badformer

Bland »otaliga« badformer nämns några nedan:

Avrivning innebär att en medhjälpare slår om den badande ett vått, svalt badlakan och gnider honom utanpå detta över hela kroppen, till dess lakanet känns varmt. Den badande skall själv vara varm före avrivningen. Ofta säger man »avrivning« även om den procedur som bör heta »kall avtvättning«.

Elektriska ljusbad är ett slag av ljus- och värmebehandling; värmen alstras av elektriska lampor på väggarna i ett skåp där patienten befinner sig eller placerar en del av sin kropp. Baden har prövats mot reumatiska åkommor, slemhinneinflammationer mm.

Salta bad är delvis friluftsbad i saltvatten, dels havsbad och karbad där man lagt några kilo salt i vatten vilket kan verka stärkande, speciellt för barn.

Saltsjöbad är karbad med havsvatten. Vanligen har man här ljumma bad, 34–35 grader. Saltsjöbad är stimulerande för klena personer och konvalescenter.

Ett stort antal olika sätt att bada förelåg. Endast ett fåtal har tagits med i denna artikel. 🐼

TEXT: HÅKAN GRUNDBERG

GarnLAN hölls på Gamla Bruket

GarnLAN på Gamla Bruket. LAN-begreppet associerar till ett nät av datorer, Local Area Network. I detta fall kan man säga att nätet bestod av garn som virkades och stickades till många fina alster. Kristina Svensson, som svarade för arrangemanget var mycket nöjd. Aktiviteten började

kl. 09.00 och slutade kl. 21.00 och det var många besökare hela tiden, inte bara från Munkedal utan även betydligt mera långväga som hade tagit sig dit. Maria Pilborn från Garnbutik i Uddevalla fanns också på plats som en extra stimulans till de ca 80 besökarna. 🐼

Erika och Katarina har gjort en välkomnande äppelstig till Kaffestugan.

Lennart torrtovar djur i olika former.

Terrhi startar upp en ärm.

Svaren på frågan

I förra numret av Munkedalsbygden visade vi en bild med ett antal gårdar och undrade om det fanns någon som visste var denna bild var tagen.

Det gör det. Vi har fått svar från *Hans-Erik Ringström, Roger Stenström* och *Kia Niklasson Bonander*.

Roger Stenström

Jag tror bilden är tagen från Medby och Färlev gårdarna. Vägen som kommer i mitten å svänger in mot mitten av bilden är gamla Lysekilsvägen. Den gick förbi Gäborgs affär och vidare förbi kaféet på Justineholm.

Hans-Erik Ringström

Kollade på kartan och kom fram till att bilden du frågar efter borde föreställa Färlev. Det visade sig också stämma. Hade för mig att jag sett bilden förut. Letade upp den i en pärm med gamla bilder. bilden föreställer mycket riktigt Färlev och är, enligt uppgift, tagen 1913.

Nej. Av perspektivet att döma ser det ut som att byggnaderna i förgrunden tillhör det som idag betecknas som Färlev Nedergård.

Kia Niklasson Bonander

Bilden i Munkedalsbygden Nr 1 – 2024 som du undrade över avbildar Ferlevgårdarna. Den är tagen från Medby österut med Medbys ladugård i förgrunden (Medbys bostadshus ligger till höger utanför bild). Huset längst till vänster är troligen gamla affären på Elfbacken och nästa hus är nog Ferlev Östergård med ladugård och vägen är gamla lysekilsvägen.

Vi kan höras mer om detta när jag har rätt ut begreppen.

Jag tillbringar somrarna på Justineholm (dolt bland husen i bild. Där startade pappas morfar havreexport till England. Huset ligger dolt bland husen i bild.

Det handlar om gårdarna på Färlev. Gården närmast kameran tillhör Medby gård och bostadshuset ligger till höger utanför bilden. Fotot är taget från Medby österut där ser vi Färlev Nedergård. Dolt bland husen ligger Justineholm där Kias pappas morfar en gång statade havreexport till England. Huset ligger dolt bland husen i bild. Huset längst till vänster är troligen gamla affären på Elfbacken och nästa hus är nog Ferlev Östergård med ladugård. Vägen som kommer i mitten och svänger in mot mitten av bilden är gamla Lysekilsvägen. Den gick förbi Gläborgs affär och vidare förbi kaféet på Justineholm. Denna bild lär vara tagen 1914.

**Välkomna till Jul på
Gamla Bruket 8 dec. 2024
kl. 11–16!**

- * Verkstäderna är öppna
- * I Långhuset är det lotteri och försäljning av hantverk, honung, marmelad, godis, äppelmust m.m.
- * I Porten bakas lefsor
- * Kaffeservering med hembakt

MUNKEDALS HEMBYGDSFÖRENING
Bruksvägen 62 • 455 33 Munkedal

Julldikt

En stjärna i vårt fönster
ett ljus på varje bord
en lingonkrans på dörren
en sång och glada ord

Nu sitter vi och väntar
när allt är klart och gjort
just nu går julen sakta
sen går den väldigt fort

*Hembygdsföreningen önskar alla våra medlemmar
en God Jul och ett Gott Nytt År!*

*Arbetet med att förbereda inför
distribution av Munkedalsbygden. Här
ser vi Elsie, Kerstin, Astrid och Ingela in
action på muséet.*

Stöd Hembygdsföreningen genom att bli medlem!

Årsavgiften för 2024 är 170 kronor för enskild medlem och 260 för familj.

Beloppet kan insättas på: bankgiro 665-7480

Denna tidning ingår som medlemsförmån
och kan endast erhållas av den som är medlem.

Varmt välkommen!

Den som vill skänka pengar kan sätta in dem på bankgiro nr 665-7480
eller swisha till: 123 197 22 31

Skriv ordet »gåva« i meddelanderutan.

Hemsida: www.hembygd.se/munkedals-hembygdsf-rening

E-post: munkedals.hembygdsforening@telia.com

Munkedals
Hembygdsmuseum
Myrbottenvägen 6
455 34 Munkedal
Tel: 076-116 27 49

Tidningsredaktion:
Håkan Grundberg,
Sverker Balksten,
Kerstin Sohlberg,
Ingela Ingman,
Kristin Balksten,
Kerstin Sennung

Typografi och layout: Britt Strandelius/Text Design

Tryck: Text Design i Lilla Edet

Papper: Munken Lynx 100 g

Papper sponsrat av Arctic Paper